

КОЛАБОРАЦИОНИСТИЧКИ РЕЖИМ ГЕНЕРАЛА МИЛАНА НЕДИЋА У ОКУПИРАНОЈ СРБИЈИ

I

У читавој послератној југословенској историографији, као и публицистици и свим другим инструментима јавног исказивања и комуникације под контролом актуелног режима, са познатим идеолошким матрицама, генерал Милан Недић је третиран као народни издајник и злочинац првога реда, у оданој служби њемачком окупационом апарату.

Није спорно, дакле, да је генерал Милан Недић био активни сарадник њемачке окупационе силе у Србији од 1941. до октобра 1944. Суштинско питање је следеће: да ли је он ту своју нечасну улогу прихватио из увјерења, издајничке жице и склоности у свом карактеру; неодрживих симпатија према германству, или је, пак, ријеч о подношењу највеће могуће моралне жртве, са свјесним циљем да се покуша олакшати и колико-толико ублажити удес црне судбине српскога народа, у којему се обрео без своје кривице? Чујмо најприје шта је о томе рекао сам Недић у разговору с Адамом Прибићевићем, у децембру 1943: „Лако је отаџбини дати живот, јер то боли секунд, два. Али није лако дати образ, јер то боли и у гробу. Ви ћете ме стрелјати или обесити кад се трагедија сврши. Али ја ћу, летећи ка рају, не ка паклу, видети бар милион Срба који ми дубоко захваљују, јер их је у животу оставила моја 'издаја'.“¹

Иако овај исказ не може имати снагу научног аргумента, он ипак звучи људски искрено и увјерљиво. Међутим, за предмет нашег разматрања сматрамо важним да се пажња обрати на још двије значајне ствари. Прво ваља нешто рећи о самој личности генерала Милана Недића, прије него што је, игром несрећних околности, постао предсједник владе „народног спаса“ у Србији за вријеме њемачке окупације 1941, и друго, морао би се дати за ову прилику врло сажет пресјек околности у којима се догодила генералова колаборационистичка „промоција“.

Недић је рођен 3. септембра 1877. у Гроцкој, близу Београда, у чиновничкој српској породици. Уписао је војну академију, коју је завршио 1898. као седми у рангу и постао потпоручник српске војске. Успјешно је напредовао у каријери, и већ 1905. примљен је у генералштабну службу, после завршене одговарајуће стручне наобразбе. Као врло успјешан офи-

---

¹ *Гласник српској историјско-културној друштва „Ђејоци“*, св. V, јун, 1960, Chicago, 1960, Алманах „Павле Буришић“.

цир, брзо је напредовао. Био је и на вишем војном школовању у француским војним училиштима скоро двије године, до пред сам Први балкански рат. У ђенералштабу Краљевине Србије постао је начелник Саобраћајне управе, и ту је дужност обављао за вријеме Првог свјетског рата. Био је начелник транспорта у луци Драч за вријеме повлачења српске војске, па га је за успјешан рад енглески адмирал Трубриц одликовао у Солуну високим британским одликовањем.

Станислав Краков, у својој књизи о Недићу, износи један мало познати детаљ из његове биографије. Непосредно пред војни пуч 1903. Милан Недић је служио као командир вода у краљевој гарди. Био је и добар друг са капетаном Драгутином Димитријевићем – Аписом, па га је овај у једној прилици упитао да ли би пристао да уђе са њиме у коло завереника. „Ја не убијам своје краљеве“ – категорично је одговорио Недић. Пошто га је већ био посветио у тајну, Апис га је упитао шта сад да ради кад му се повјерио, а Недић одбио сарадњу. Недић му је спремно одговорио: „Ја не издајем своје другове! А ово што си ми рекао, заборави. Ако радите то што сте намерили“ – упозорио је Недић свог друга – „гледајте да то буде кад ја нисам на дужности, јер ја ћу вршити свој задатак“!² Ова епизода много говори о карактеру и профилу Недићеве личности, и то баш тамо гдје је „издаја“ била дужност, на коју се обавезао и заклетвом!

Још ће се у једној прилици суочити судбине два српска официра Недића и Димитријевића Аписа. Биће то у Солуну 1917, када је пуковник Недић био члан Врховне српске команде. Апис је ухапшен (Солунски процес) и Недићу је наложено да буде члан судског вијећа војног суда. Он је енергично одбио да учествује у том суђењу, па је зато смјеста био избачен из Врховне команде и отјеран на фронт, као командант пука у Тимочкој дивизији.³

Међуратна каријера Милана Недића била је блистава. Заузимао је све важније дужности до начелника Ђенералштаба војске Краљевине Југославије, а крајем августа 1939. постао је и министар војни у краљевској влади Цветковић–Мачек, у којој ће остати до 8. новембра 1940. Тог датума услиједио је указ о смјени са дужности министра и истовремено пензионисање армијског ђенерала Милана Недића. Полузванична објашњења Цветковићеве владе и кнеза Павла Карађорђевића, у вези са овом смјеном, говорила су да је подбацила одбрана послје италијанског бомбардовања Битоља, 6. новембра 1940 – за шта је Недић као министар војни био најодговорнији; затим да је наводно установљено да је „Билтен“ Димитрија Љотића штампан илегално у војној штампарији итд. Истовре-

² Станислав Краков, *Милан Недић I*, Минхен, 1963. Краков је био познати београдски публициста и писац између два рата. Живео је у емиграцији до своје смрти прије пар година. Књигу *Милан Недић II*, објавио је такође у Минхену 1969.

³ Станислав Краков, *н. д.*, I. Краков је, иначе, солунски ратник и рођак генерала Недића.

мено су влада и кнез протурали дискретну информацију да је Недић смијењен као човјек „близак Енглежима“ што су Њемци, по свему судећи, прихватили. Нека врста потврде за ово је и писање једног угледног њемачког листа, само дан послје Недићеве смјене. „Смењена је са положаја личност“ – каже лист – „која је била персонификација српског шовинизма. Као такав, генерал Недић је био противник зближења Југославије са силама осовине. Његовим одласком тај се однос мења“.⁴

Главни разлог Недићеве смјене и пензионисања јесте заправо његов Меморандум упућен влади и кнезу Павлу 1. новембра 1940. Тај Меморандум није био нигдје објављен, па се њиме много манипулисало. Цветковић и кнез су га користили као доказ дефетизма и капитулантства министра војног Недића, док су Њемци, знајући за његово постојање, али не и његову садржину, мислили да се у њему дешифрује проенглеска оријентација југословенског генерала. С друге стране, многи послератни историчари су га користили као крунски доказ Недићеве привржености Њемцима.

Недићев Меморандум је, у ствари, синтетизована и врло компетентна војнополитичка анализа стања југословенске државе и војске, коју је њен министар војни писмено изложио надлежним инстанцама, како би знао шта треба даље да чини на плану војске и одбране. Недић је предочио стварну спољну и унутрашњу ситуацију, а војно окруживање земље, уласком Њемаца у Румунију и касније у Бугарску, значиће само једно: безизлазан положај и капитулацију! Предложио је хитне одлуке, или да се приступи силама Осовине што је, по његовом суду, давало некакве шансе да се земља спасе разарања и неминовне пропасти, или пак да се хитно тражи савез са СССР-ом, у чију ни војну ни политичку снагу није вјеровао. Ако се жели остати уз Енглеску, која ни себи тада није могла много помоћи – предлагао је Недић – треба извршити мобилизацију и напасти Италијане у Грчкој, а после чекати навалу свеколике њемачке војне силе, размјештене свуд околу домаћих граница. „Ми смо потпуно усамљени“, каже Недић. „Нико нам озбиљно нити може нити хоће помоћи.“⁵

Стављајући на увид своје виђење даље перспективе земље и војске, он каже: „Немачка је заузела европски континент и неограничени је његов господар... Немачка је била и биће наш силан сусед, па је природно да испитамо и ту могућност. Ако се решимо на ово, шта добијамо? Прво, продужићемо себи живот; друго, сузбићемо захтеве грамзивих суседа, и треће, ако на крају крајева ипак изгубимо извесне делове земље... нећемо свакако изгубити онолико и онако као кад би били непријатељи и силом покорени. У противном, *изгледа ми да ће српски народ йораз Југославије највице йлајићии*“ (подвукао – А. Д.)⁶

⁴ *Frankfurter allgemeine zeitung*, 9. XI 1940.

⁵ Архив Југославије, Ф-582.

⁶ *Ibidem*.

Постоји претпоставка, коју нијесмо нажалост могли да потврдимо, да су Њемци приликом заузимања Београда дошли до овога документа и да је један од разлога што Недић није био интерниран у Њемачку са осталим генералима и официрима управо садржај његовог Меморандума из кога се види реалност процјене дате ситуације. Ако у тој претпоставци и може бити истине, нијесмо склони без велике резерве прихватити то као једини разлог што су Њемци задржали Недића у Београду. Он је, истина, био у строгом кућном притвору, без права кретања изван стана, телефонирања и било какве комуникације са спољним свијетом, али је ипак остављен ту...?

Стање у окупираној Србији било је очајно. Десило се управо оно што је предвидио Недић у свом Меморандуму. У Србију су се почеле сливати ријеке избјеглица са разних страна. Комесарска управа њемачког повјереника Милана Аћимовића суочила се с огромним и нерешивим егзистенцијалним питањима, а опустошена земља није могла да издржи сваковрсне терете и притиске. Почеле су и герилске акције које је организовала Комунистичка партија, последице напада Њемачке на СССР 22. јуна, чиме је српски народ у Србији ушао у додатни мрак њемачког бијеса и невиђеног терора над немоћном сиротињом. Дубоко свјесни важности мирне позадине за развој гигантских војних захвата на руском истоку, оружане акције у Србији биле су Њемцима јак и препознатљив сигнал за велике проблеме у случају да се устанички покрет разгори и прошири на читав простор, познат по бунтовничким традицијама. Зато су и уследили драконски акти одмазде, али окупатор није желио да у гушењу оружаног отпора троши превише њемачке крви, тим прије што није било довољно посадних трупа, јер су сви ефективни морали бити ангажовани на главном ратишту, на истоку. Због тога Њемци почињу да траже ефикасније начине за гушење устаничког покрета: рачуна се с тим да се нађе личност која ужива углед у народу, да се тој личности створе минимални маневарски простори, како би организовала полицијске и друге ефикасности за гушење устанка. Рачуница је била јасна: завршавати своје послове преко инструментализованих домаћих фактора, кроз њихово међусобно сатирање. Како је одмицало вријеме од капитулације Југославије, 17. априла, Њемцима је постајало све јасније да Милан Аћимовић није личност која одговара њиховим захтјевима, нити његов комесарски тим задовољава њемачке потребе.

Српски народ је, поред многих, погодила још једна велика несрећа. Петог јуна 1941. у смедеревској тврђави експлодирала је ускладиштена муниција, која је сравнила са земљом пола града и убила огроман број људи. Трагедија је била тим већа будући да је био пијачни дан, а воз препун путника стајао је на станици, у непосредној близини мјеста експлозије. У возу налазио се и Недићев син јединац, Душан, 28-годишњи правник, са женом и ћеркицом од пет година. Сви су ту изгинули. Станислав Краков у својој књизи износи једну дирљиву, али и беспримјерно снажну епизоду везану за тај догађај. Послије смедеревске трагедије

дошао је Недићу кући један виши њемачки полицијски функционер да му саопшти вијест и преда му кесу са стварима његових изгинулих, сина, снахе и унуке. Недић је већ био чуо за несрећу. Њемац му је понудио аутомобил да га одвезе у Смедерево, што је он без размишљања одбио, рекавши: „Немогуће ми је то, господине, ја сам ратни заробљеник.“ „Можете слободно поћи, господине генерале, ја имам овлашћења да вам то одобрим.“ Недић је остао хладан на те ријечи, рекавши: „Ја сам српски официр, господине, и ја имам само једну реч, а њу сам дао вашем капетану који ме овде привео, и њему сам дао реч да нећу прелазити овај праг. Те обавезе може ме разрешити само онај коме сам је дао!“ Њемац је изашао збуњен и задивљен. Недић није присуствовао ни на сахрани својих, неки дан касније. Кад је сахрана обављена, негдје у сутон тог јунског дана, код београдског гробља се зауставио аутомобил из којег је изашао утучени и погружени ђенерал Недић, огрнут лаганим огртачем, у пратњи два њемачка официра. Стао је за тренутак поред свјеже хумке; поклонио се и одмах пошао у аутомобил, који је истог часа кренуо.

Ову, као и ону претходну епизоду у вези са Аписом, изнијели смо зато што сматрамо да оне довољно јасно профилирају не само стаменост карактера, већ и високе моралне назоре човјека; и то човјека који ће само неколико недјеља после ових личних, исусовских мука и искушења душевних, поднешених са шекспировским достојанством и миром, постасти „издајник и непријатељ свога народа“?!

Оружане акције против окупационих трупа и домаћих квислиншких органа постале су учесталије током јула и августа, а дотле се у свим њемачким надлежним штабовима смишљају најдрастичније мјере колективне одмазде над немоћним српским народом. Услиједио је и чувени Апел српском народу, кога је потписало око триста угледних Београђана: интелектуалаца, трговаца, индустријалаца и др. Недић је одбио да потпише тај апел, иако му је текст био донет у стан на потпис.⁷ Већ 17. августа на београдским Теразијама се дешава стравична реприза призора из земана Сулејман-паше Скопљака и мученичког уморства ђакона Авакума. Осванула су вјешала на којима су се данима клатила мртва тјелеса Срба, које су за одмазду уморили Хитлерови тевтонски целати. То је био само сурови пролог трагедије која ће се ускоро сручити на ојађени српски народ. Дивљачки брутално, освајач је уприличио овакву морбидну и антицивизацијску представу, усред порушене и погажене српске пријестонице, јасно стављајући до знања да је то перспектива цијела народа који се дрзнуо да се лати оружја против свемоћног Трећег рајха! Колико је Њемцима било стало до мирне окупиране земље, толико су морали да воде рачуна и о систематском извлачењу различитих народних добара из

⁷ Лист „Обнова“, 11. VIII 1941. Њемачки поузданици, Димитрије Љотић, Милан Аћимовић и др. долазили су код генерала Недића да га наговарају да се прими предводника неке врсте „влада“ коју Њемци намјеравају да формирају, али је он те предлоге упорно одбијао.

окупиране Србије. Хтјели су на сваки начин да стабилизују ситуацију уморану због устанка на тај начин што би на чело другачије организоване, лојалне локалне управе довели човјека од ауторитета. Још половином јула у београдском дневном листу „Ново време“ појавио се изузетно афирмативно интониран чланак о генералу Недићу, из пера Ђорђа Перића, Аћимовићевог помоћника за унутрашње послове. Нема сумње да су све то режирали њемачки окупациони органи, с циљем да се становништво припреми и да се Недић популарише као будући предсједник владе „народног спаса“.⁸

У међувремену су њемачки поклисари: Аћимовић, Љотић и други „обрађивали“ Недића да се прими такве улоге. До сржи душе ојађеном свеопштом и личном трагедијом, 65-годишњем српском генералу, сапртом у кућном кавезу, сигурно није било стало до такве „почасти“, која га, послје бриљантне војне каријере и високих функција, своди на ниво најамника окупаторских наредника. Ипак, суочен са горком истином да Њемци спремају масовну кланицу српском народу, он је попустио. Сазван је велики скуп угледних личности из Београда, коме је и Недић присуствовао, пред чијим захтјевима и аргументима је дао свој дефинитивни пристанак, иако су Њемци у свему имали посљедњу ријеч. Услиједили су контакти њемачких окупационих функционера др Карла Крауса и Георга Кисела са генералом Недићем око модалитета његовог договора са окупационим командантом Србије, генералом Данкелманом. Недићев пристанак је био условљен прихватањем његових услова изложених у десетак тачака, које су вербално углавном прихваћене, а којих се Њемци касније уопште неће придржавати. Ево неких од тих Недићевих захтјева: 1. да се образује српска влада која ће управљати свим пословима земље и народа, под надзором војног заповједника; 2. да се помогне ратним заробљеницима, Србима, тако да се ослободе болесни, стручњаци, храниоци породица, а онима који остају у логорима да се омогући и редовно слање пакета, писама и сл.; 3. да се прошире границе Србије ради обједињавања простора и бољег функционисања привреде, а да се ти крајеви посједну њемачким трупима; 4. да се допусти формирање домаћих оружаних одреда, до 30.000 људи, како би та влада сама могла спровести пацификацију земље и гарантовати мир; 5. да њемачка војска спријечи на ефикасан начин убијања, пауперизацију и прогоне Срба из Хрватске и других крајева итд.

Иако су усмено прихваћени, ови захтјеви Недића никад нијесу озбиљније узети у разматрање. Када је Недић посјетио генерала Данкелмана, главнокомандујућег окупационог заповједника, с намјером да се с њиме договори о својим захтјевима, осинони генерал му је преко Крон-

⁸ На највишим функцијама у окупираној Србији били су: др Харолд Турнер, Франц Нојхаузен, Карл Краус, Феликс Бенцлер, Хелм и др. Све су то били Аустријанци, бивши њемачки функционери у Југославији, познаваоци домаћих прилика, а многи и језика. Задничко им је било и то што су подједнако гајили мржњу према Србима.

холца, Аустријанца, бившег конзула у Београду и преводиоца у овој прилици, одсјечно рекао: „Планиране немачке крајње мере су пред непосредним извршењем!“ Недић се збунио и усколебао на генералове ријечи, а овај му је извадио из фијоке карту Србије и пружио му је без ријечи. На њој су биле уцртане зоне које треба да се предају на управу локалним савезницима (Шиптарима, усташама, Бугарима, Маџарима – осим Београда са најужом околином који остаје у њемачким рукама). Ово је сазнање шокирало генерала Недића. Јасно му је било шта то значи за преостали српски народ. Није могао назад, пошто је 29. августа њемачки командант формално озваничио његову владу „народног спаса“, како се званично декларисала.

Непосредно послије тога кренуо је ураган огња и смрти којег су предузеле за ту сврху прибављене њемачке казнене формације. Сјутрадан по Недићеву жалосном „устоличењу“, начелник управног штаба генерал Харолд Турнер одржао је јавни говор у којем је, поред општих мјеста, изрекао и ово: „... Кад се овде иступило против окупационе војне силе, према Лењиновим упутствима о наоружаној побуни... следи *колективно уништење српског народа*, ако српска егзекутива не успе уништити комунисте у целој земљи!“⁹

II

Недићев избор изгледа да нису биле парафирале све надлежне инстанце у Берлину. Због велике журбе да се што прије успостави мир на побуњеном српском Балкану и непрекидног ангажовања око Источног фронта, било је препуштено локалном команданту окупиране Србије да он то обави по своме нахођењу. Данкелман је то и потврдио у разговору са војним изасланицима Бугарске и Италије: „Из властитих побуда и личном иницијативом именовано сам српску владу, на челу с племенитим војником, генерал-пуковником Недићем на челу.“¹⁰

Неке њемачке службе, као Министарство спољних послова, изражавале су подозрење према Недићевом избору, али је све ипак остало само на томе. Чињеница да је генерал Данкелман одмах премјештен из Србије не мора да значи да је узор томе била његова сагласност на избор генерала Недића на ту квислиншку функцију.

Овоме што смо до сада рекли није била ни намјера ни сврха да се било ко – па ни генерал Недић – напада или пак брани, већ само то да се неке широј јавности мање познате појединости подробније разјасне, како у вези саме личности о којој је реч, тако и околности које су претходиле Недићевом пристанку да стане на чело владе „народног спаса“ у окупираној Србији, 29. августа 1941. Остављамо читаоцу мо-

⁹ Лист „Обнова“, 30. VIII 1941. Тај говор био је најава катастрофе која је одмах услиједила.

¹⁰ Зборник НОР-а, I, стр. 418–419.

гућност и право да сам изводи судове на основу премиса које смо изложили. На ограниченом простору у овој прилици није могуће шире и документовано обухватити цјелокупну Недићеву дјелатност; како ону ранију тако ни ону у функцији окупацијског предсједника српске владе „народног спаса“. О томе постоји огромна архивска грађа, а читава проблематика биће предмет обимних књига у будућности. За „званично“ мишљење о томе да је Недић био „обиљежени“ германофил од раније, аутор ових редова није могао пронаћи ни једну једину релевантну потврду. Меморандум који је М. Недић, министар војске и морнарице, упутио кнезу Павлу и предсједнику владе Драгиши Цветковићу, од 1. новембра 1940, који је у досадашњој историографији представљан као кључни доказ, не садржи, поновимо то, никакве елементе који би, макар и у фусноти, указивали на његове личне симпатије према Њемачкој и Хитлеру. Један од Недићевих предлога у Меморандуму, намијењен онима који су доносили државне одлуке, био је да се Југославија приклони блоку сила Осовине. То не само да није било никакво јеретичко мишљење, по нашем суду, него је била и једина потенцијално изгледна солуција да држава, и српски народ поготово, избјегне, или у најгорем случају одложи за неко вријеме зло које ће их неизбјегно снаћи, што је Недић јасно и далековидо предвидио.

У јавним говорима који су сачувани, а било их је много и по разним поводима, Недић није нигдје ни једним словом исполио удворичку, поданичку или апологетску интонацију у односу на Њемачку. Једино је наглашавао онолико колико је морао: да је то велика војна сила која решава своја питања на бојноме пољу, а да српски народ нема изгледа да се тој сили супротстави оружјем, осим да ризикује да буде биолошки уништен. Недићеве оцене из тих говора, вишеструко су потврђене животном праксом.

Другу „званичну истину“ о томе да се генерал Недић и руковођен својим издајничким и користољубивим наклоностима добровољно ставио на услугу њемачкој окупационој сили, радећи са њом у спрези против интереса свога народа, покушали смо да разјаснимо на основу реалних чињеница, а не хипотеза и политичких пресуда без права на приговор. Дуга и богата војничка и ратна биографија Милана Недића до 1941. ничим није документовано показала да су у карактерном или моралном склопу ове личности постојале такве особине или предиспозиције. Међутим, то опет не може служити као доказ, јер човек се мијења према околностима, или бар многи људи покажу слабост мијењања ћуди када се стекну одговарајуће околности за то.

Слиједећи чисту логику морали бисмо себи поставити питање: који би то преломни моменти могли бити у психологији Милана Недића да се он као 65-годишњи, пензионисани српски генерал највишег ранга, подметне окупатору као слуга и понизни лакеј? И то још у таквом психолошком кошмару, послвије губитка сина и његове породице непосредно прије такве одлуке? Да ли је можда ријеч о кукавичлуку, страху, каријери, новцу, и то при пуној свијести о томе какве ће моралне посљедице неизбјегно наступити по њега послвије таквог чина?

Ако пођемо од Недићеве изјаве Адаму Прибићевићу 1943. као саввим искрене и истините, пођимо и од питања, шта је он учинио у корист свога народа, за кога је свјесно ставио на жртвеник свој образ и част? То је питање врло условно, ма о коме да је ријеч на Недићевом мјесту, кад се зна да су у окупираној Србији одлучивали искључиво њени окупатори, и супротно њиховој вољи и интересима нико ништа није био у стању да спроведе, ма какве да су биле његове жеље и намјере. Није, наравно, ни Недић ништа могао радикалније измијенити, али је чињеница да је његова администрација солидно обављала текуће послове, у границама надлежности и врло ограничених могућности. То је, рекли смо већ, широка тема и захтијева далеко ширу и свестрану истраживачку и научну елаборацију. Ми не можемо у тај проблем дубље улазити, осим што ћемо апострофирати само један, и то битан моменат: питање ИЗБЈЕГЛИЦА.

Преко пола милиона несрећника српског рода који су добјежали испред душманске пушке и ножа са разних страна, слегло се у окупирану и ојаћену Србију. Комесаријат за избјеглице, којим је руководио Тома Максимовић, и сам избјеглица, био је под непосредном бригом и контролом генерала Недића. Тај Комесаријат показао је ангажман, алтруизам, маштовитост и истрајност који немају достојног примјера у новијој историји Европе! Сви су ти људи спасени, иако је на стотине хиљада домаћих Срба било уморено на најразличитије начине. Заводи за прихватање омладине и сирочади у Смедеревској Паланци и Крушевцу су посебна прича. И контроверзно оцјењивана, а како би другачије...

III

Посебно питање представља „самоубиство“ генерала Милана Недића. „Из страха од одговорности и да би избегао заслужену казну због почињених злочина над српским народом, 4 овог месеца у 8 и 30 часова, извршио је самоубиство бивши председник „српске“ владе под окупацијом, издајник Милан Недић. Он је успео да се отргне од стражара, док га је овај спроводио иследнику...“¹¹

„Самоубиство“ се десило, речено је, са трећег спрата зграде ОЗНЕ за Србију у улици Књегиње Љубице, што су објавиле све дневне новине сјутрадан. Није, наравно, могло бити ни говора да неко провјерава вјеродостојност догађаја и саопштења Министарства унутрашњих послова ФНРЈ. Само саопштење, својом дилетантски сроченом формулацијом да се „отргао“ старац од близу 70 година и тежак готово 100 килограма, младићу од двадесет и неколико љета, дјеловало је сваком зрелом разуму крајње неозбиљно и неубједљиво. Тај проблем сам посебно дуго, стрпљиво и муко трпно истраживао, радећи на једном већем рукопису о генералу Недићу.

¹¹ *Политика*, 6. фебруара 1946, 3; *Борба*, исто.

Већ само Недићево привођење у Југославију из логора у Баварској ствара бројне недоумице. Двојица људи тврде да су они, сваки појединачно, били ти који су га довели у Југославију! То су тадашњи потпуковник Андрија Пејовић и мајор Станимир Динчић. Ту нијесу чиста посла, а и један и други су категорички избјегли да се предамном суоче?!

Постоје три жива свједока који су посљедњи били у контакту са Недићем прије него је „скочио са трећег спрата“: иследник, генерал Миле Милатовић, Мира Васовић, дактилограф иследников, и стражар Рајко „Црногорац“. Сви су појединачно (нијесу ни они пристали да се окупе заједно) испричали различите приче, али су сви рекли да је постојао прозор са балконом кроз који је Недић, наводно, скочио у двориште. У књизи Николе Миловановића „Генерали издаје“ постоји фотографија реченог прозора. Ја сам прегледао зграду детаљно и установио следеће: фотографија је направљена монтажом и уопште не одговара стварном распореду у згради, и друго, најважније: балкона о којему свједоци говоре уопште – НЕМА!!! Према томе, прича о Недићевом самоубиству је од почетка до краја лажна прича! Ту енигму ће морати да разрешавају очигледно млађе генерације истраживача, а онда ће се свакако открити и још ко зна какве ствари, с овим случајем повезане.

IV

Није риједак случај да се у контексту приче о колаборацији са окупаторима у прошлом свјетском рату доводе у компаративну везу двојица истакнутих војника својих земаља: маршал Филип Петен у Француској и армијски генерал Милан Недић у Србији. У тој причи, по нашем суду, тачне су само двије ствари: да су обојица били колаборационистички шефови својих назови влада, и друго, да су били војници од каријере и високог ранга и угледа у својим земљама. Случај Недића и Петена се никако не може изједначавати. Јер, маршал Петен је био човек који је изгубљене битке од супериорније Њемачке могао да преобрне у успјешно вођење рата. Могао је да спаси велику ратну флоту; извуче благовремено у прекоморске посједе велики дио индустријских капацитета, војног наоружања и опреме и изведе из Француске најмање пола милиона наоружаних војника. Француска је имала велике колонијалне посједе гдје је могла да развије респективан обим ратног потенцијала, што би је довело у равноправан ред савезничких земаља. То је пошло за руком једном Шарлу де Голу, генералу нижег ранга, који је у туђој земљи почео отпор готово ни од чега. Петен је, упркос свим тим претпоставкама, капитулирао. Он је уосталом око себе имао једнонационалну и једновјерну нацију каква је била француска. Шта је Недић од свега тога имао? Одговор је – ништа! Његова разнородна држава се распала изнутра, прије него што је рат честито и почео. Његова војска, под условом да је он њоме командовао, нити је могла да се одбрани, нити је имала гдје да се извуче. Од свих покрајина и народа Кра-

љевине, непријатељ је једино Србе и Србију ставио на прокрустов кревет; њезину војску интернирао а народ и земљу подвргао терору и исцрпљивању. Уз све то, у Србији је отпочео грађански рат који је био гора невоља од свих других које су се десиле. Недић је жртвенички покушао што је могао, и себе свјесно везао за стуб срама историје. Да ли ће тај његов жиг срамоте признати и даље потомство, које буде судило о нашем добу хладне и трезвене главе? О томе можемо само да нагађамо.

ALEKSANDAR DRAŠKOVIĆ

COLLABORATIONIST REGIME OF GENERAL NEDIĆ DURING GERMAN OCCUPATION OF SERBIA

Summary

No one questions the fact that the Serbian government under General Nedić's presidentship collaborated with German authorities, during the German occupation of Serbia in 1941–1945. Even General Nedić admitted that in his testimony during the investigation executed by authorities of the new Yugoslavia in 1946.

Post WW II Yugoslav historiography, as part of omnipresent communist ideology, in every possible occasion described General Nedić as a traitor, or a public enemy, or a villain second to none. Official historiography, press and propaganda put together General Nedić and the real villain Dr. Ante Pavelić, head of the disreputable Independent State of Croatia, a recognised ally of the Third Reich, into the same corner. And the fact is that those two men can't be compared, and it is even less possible to say that they were of the same kind. Many of those who knew General Nedić, and lived during his rule, among them thousands of Serbian refugees from Croatia and Bosnia, whom General Nedić saved by allowing them to enter Serbia, spoke and are speaking of him quite differently.

This article deals with the question: Is it possible for our present historical studies to go on, in spite of the disappearance of ideological censorship of the communist regime, keeping the same statements valid. The main point is: should we keep all the communist statements about General Nedić, made during the last 50 years, valid, only because he was an anticommunist to the last bone? Today it is quite clear even to a child what Communism has done to the world and to the Serbian people especially!

Finally what was the motive of General Milan Nedić's cooperation with German authorities? Was it out of his thirst for high positions, or fame, or material gains that he betrayed his own people on purpose? Or, did he, in time of the greatest misfortune, make an effort to help his people sacrificing his reputation and honor? In this article we tried to prove the second possibility.

